21/02/2019

Η Ιστορική Μονή Βαρλαάμ των Μετεώρων

/ Ιερές Μονές

Το 1350 αναρριχήθηκε στον βράχο μια παράτολμη ασκητική μορφή, ο ασκητής Βαρλαάμ, από τον οποίο πήρε την ονομασία του το μοναστήρι. Αυτός έκτισε τρεις ναούς, ένα μικρό κελί και μια δεξαμενή για νερό. Μετά την κοίμησή του ο βράχος μένει για 200 χρόνια περίπου έρημος μέχρι το 1517/1518 που ανέβηκαν οι δύο κτίτορες της μονής , οι αδελφοί ιερομόναχοι Θεοφάνης και Νεκτάριος οι Αψαράδες, που ήταν πλουσιόπαιδα από τα Γιάννενα. Αυτοί βρήκαν τον βράχο του Βαρλαάμ εντελώς έρημο -όπως ένα οικόπεδο- και γι’ αυτό αρχίζουν από την αρχή να δημιουργούν τα πρώτα κτίσματα. Ανακαινίζουν το εκκλησάκι των Τριών Ιεραρχών και ανεγείρουν τον πύργο. Κτίζουν (1541/1542) επίσης τον κεντρικό ναό του μοναστηριού (καθολικό), που τιμάται στη μνήμη των Αγίων Πάντων. Η μεταφορά υλικών κράτησε 22 χρόνια και το κτίσιμο μόνο 20 μέρες. Μέχρι τον 16^{ο} αιώνα η παρουσία των μοναχών είναι συνεχής. Από τις αρχές του 17^{ου}αιώνα και μετά παρέμειναν λίγοι μοναχοί. Από τότε αρχίζει η παρακμή.

Από το 1350 και μετά η ανάβαση στο μοναστήρι γινόταν με ξύλινες σκάλες, που είχαν 25 περίπου βαθμίδες η κάθεμια. Από τη βόρεια πλευρά της μονής κρέμονταν με πασσάλους από τον βράχο και δημιουργούσαν ένα κενό μεταξύ τους. Οι μοναχοί ήταν αναγκασμένοι να πηδούν από τη μία σκάλα στην άλλη με κίνδυνο πολλές φορές να χάσουν ακόμη και τη ζωή τους. Η δυσκολία αυτή υπήρχε λόγω της ιδιομορφίας και της μορφολογίας των βράχων. Υπήρχαν περίπου 4 με 5 σκάλες με μέγιστο αριθμό 95 βαθμίδων. Το 1517/1518 αναρριχήθηκαν οι κτίτορες που έκτισαν -όπως είπαμε και στην προηγούμενη ερώτηση- τον πύργο της μονής. Μετά η ανέλκυση των μοναχών και των υλικών γινόταν με χειροκίνητο βριζόνι (δίχτυ). Από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα δημιουργήθηκαν λαξευτές σκάλες στον βράχο με ενδιάμεση γέφυρα, οι οποίες δέχτηκαν πολλές μετατροπές. Σήμερα η ανέλκυση πραγμάτων γίνεται με ηλεκτρισμό.

Την εποχή των αγίων κτιτόρων, Θεοφάνη και Νεκταρίου, και σε όλη τη διάρκεια του 16ου αιώνα κατοικούσαν στη μονή 35 περίπου μοναχοί. Από το 17ο αιώνα και μετά αρχίζει η παρακμή και κρατάει μέχρι το 1961. Τότε ανέβηκε στον βράχο η μοναστική αδελφότητα με ηγούμενο τον σημερινό μητροπολίτη Πειραιώς Καλλίνικο. Μαζί του ήταν ο σημερινός μητροπολίτης Κίτρους και Κατερίνης Αγαθόνικος, ο σημερινός αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος Χριστόδουλος και ο σημερινός ηγούμενος αρχιμανδρίτης Ισίδωρος Τσιατάς. Σήμερα η μοναστική αδελφότητα αποτελείται από επτά (7) μοναχούς.

Το μεγαλόπρεπο καθολικό της μονής, που τιμάται στη μνήμη των Αγίων Πάντων, είναι ένα τυπικό κομψό καθολικό που ανήκει στην κατηγορία του αθωνικού ή αγιορείτικου τύπου, που περιέχει δηλαδή στην κάτοψή του την πιο απλή μορφή ναού. Είναι εγγεγραμμένος τετρακιόνιος σταυροειδής τύπος με δύο τρούλους: έναν στον νάρθηκα (ή λιτή) στα δυτικά του ναού και ένα στον κυρίως ναό στα ανατολικά, που φέρει αριστερά και δεξιά και δύο στις πλευρικές κόγχες των (Ψαλτών) .

Τα χαρακτηριστικά αυτά του καθολικού της Ιεράς Μονής τα βρίσκουμε και σε καθολικά μοναστηριών της Ανατολικής Ευρώπης (Σερβίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας, Ρωσίας κ.λ).

Ο κύριος ναός ιστορήθηκε το 1548. Αυτό μαρτυρεί μία επιγραφή στον νότιο τοίχο του. Το όνομα του ζωγράφου δεν αναφέρεται, όμως η τεχνική, το χρώμα, οι κινήσεις και η διάταξη των μορφών και των σκηνών και γενικότερα τα τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά των τοιχογραφιών αυτών παραπέμπουν στον Θηβαίο ζωγράφο Φράγκο Κατελάνο. Ο νάρθηκας αγιογραφήθηκε δεκαοχτώ χρόνια αργότερα, το 1566, από τους αυτάδελφους Γεώργιο και Φράγκο Κονταρή, που κατάγονταν και αυτοί από τη Θήβα.

Στον νάρθηκα ξεχωρίζουν οι παραστάσεις του Κυρίου “εν δόξει”, της μέλλουσας κρίσεως και των κτιτόρων Θεοφάνη και Νεκταρίου. Στον κυρίως ναό χαρακτηριστικές είναι οι τοιχογραφικές απεικονίσεις της Πλατυτέρας, της Λειτουργίας των Αγγέλων, του Εσταυρωμένου, του Παντοκράτορα στον τρούλο και τη σκηνή από τη ζωή, τα πάθη και τη δράση του Χριστού.

Στην Ιερά Μονή η ενδυμασία των επισκεπτών πρέπει να είναι ευπρεπής. Οι γυναίκες πρέπει να φορούν φούστες. Απαγορεύεται η κρεοφαγία, καθώς επίσης και η διανυκτέρευση των γυναικών στη μονή.

Η Ιερά Μονή Βαρλαάμ διαθέτει πλούσια και αξιόλογη συλλογή χειρογράφων, τα οποία πλησιάζουν τα 300. Μερικά από αυτά εκτίθενται στο σκευοφυλάκιο της μονής και τα υπόλοιπα βρίσκονται σε ειδικούς χώρους για συντήρηση και προφύλαξη. Παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την πολύχρωμη καλλιτεχνική τους διακόσμηση. Έχουν λίγες μικρογραφίες, πολλά διακοσμητικά πρωτογράμματα και έπίτιτλα. Πρέπει να πούμε εδώ ότι στα τέλη του 16^{ου} αιώνα και στις αρχές του 17^{ου} αιώνα λειτουργούσε στη μονή το πιο οργανωμένο εργαστήρι αντιγραφής χειρογράφων από όλα τα μοναστήρια των Αγίων Μετεώρων. Υπάρχουν χειρόγραφες λειτουργικές φυλλάδες, Πράξεις των Αποστόλων, φυλλάδες βυζαντινής μουσικής, πατερικά κείμενα, ιερές ακολουθίες και άλλα περιεχόμενα χειρογράφων.

Βεβαίως υπάρχουν και έχουν μάλιστα ιδιαίτερο αρχιτεκτονικό ενδιαφέρον. Αυτά είναι: η παλιά τράπεζα, η εστία ή μαγειρείο, ένα από τα πιο κομψά και ωραία κτίσματα του είδους του, θολοσκέπαστο με κανονικό οκτάπλευρο, μικρό τρούλο ως καπνοδόχο και το νοσοκομείο. Τέλος, το παρεκκλήσι των 3 Ιεραρχών είναι μικρός μονόκλιτος ναός, που χτίστηκε το 1627 και έχει θεσπέσιες τοιχογραφίες.

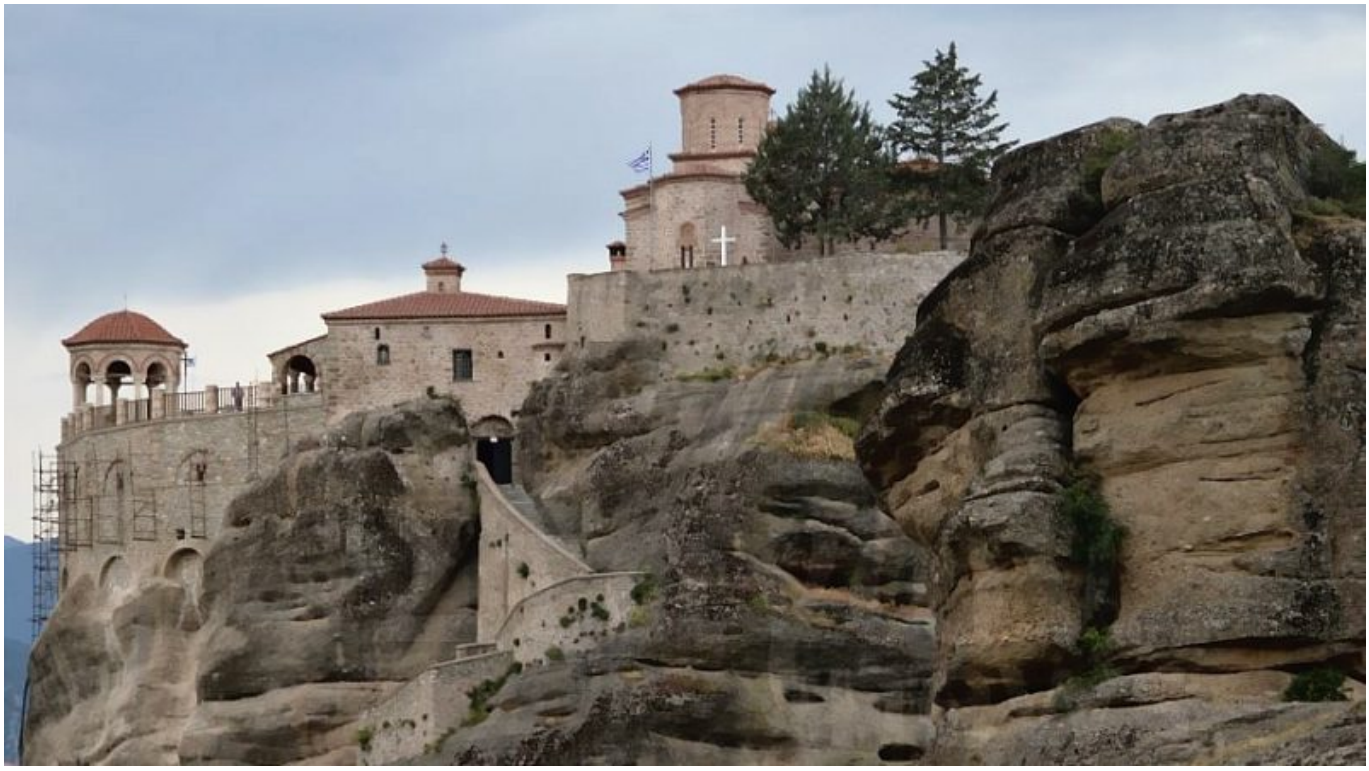

Στο σκευοφυλάκιο της μονής εκτίθενται και πολλά εκκλησιαστικά κειμήλια, όπως: μεταβυζαντινές φορητές εικόνες, χρυσοκέντητα ‘Αμφια και επιτάφιοι, διάφορα είδη μικροτεχνίας και αργυροχοΐας. Μεταξύ των φορητών εικόνων, ιδιαίτερως καλλιτεχνικής αξίας είναι η Θεοτόκος Βρεφοκρατούσα, έργου του 1668 του κρητικού ζωγράφου Εμμανουήλ Τζάνε. Ξεχωριστή σημασία όμως, εκτός από την καλλιτεχνική του αξία, έχει και ο εντυπωσιακός χρυσοκέντητος επιτάφιος, έργο του 1609. Πρέπει να πούμε εδώ ότι τον 16^{ο} αιώνα λειτούργησε στην Ι. Μονή οργανωμένο χρυσοκεντητήριο ή εργαστήρι χρυσοκεντητικής με κορυφαίο τον μοναχό Αρσένιο. Πολλά έργα, κυρίως επιτάφιοι, που βρίσκονται σε αρκετά ελληνικά μοναστήρια έχουν φτιαχτεί εδώ.

Όταν ανέβηκαν οι κτίτορες στον βράχο δεν υπήρχε καθόλου νερό. Για να κατασκευαστεί μια δεξαμενή χρειαζόταν πολλή δουλειά για πολλά χρόνια. Έφτιαξαν, λοιπόν, οι μοναχοί αυτό το μεγάλο βαρέλι, στο οποίο μάζευαν το νερό της βροχής. Το βαρέλι έχει χωρητικότητα 12 τόνων και το νερό το χρησιμοποιούσαν ως πόσιμο, για τις αρδεύσεις και για τις οικοδομικές τους εργασίες. Αργότερα σε διάστημα μεγαλύτερο των 18 ετών κατάφεραν να φτιάξουν τρεις δεξαμενές, οπότε το πρόβλημα αντιμετωπίστηκε πολύ πιο καλά.

Το μοναστήρι συμβάλλει αποφασιστικά στο να διατηρηθεί η ορθόδοξη παράδοση και ο βυζαντινός πολιτισμός. Διάφορα έργα συντηρούνται, εκτίθενται και φυλάσσονται σε ειδικά ανακαινισμένους χώρους, μέσα σε προθήκες και σε κατάλληλες συνθήκες θερμοκρασίας και υγρασίας. Ένα παράδειγμα φύλαξης μίας μεγάλης αξίας βυζαντινής φορητής εικόνας είναι το παρακάτω: Η εικόνα είναι

αμφιπρόσωπη, έχει δηλαδή δύο όψεις. Στη μία όψη υπάρχει η Σταύρωση του Χριστού, έργο του 14ου αιώνα, και στην άλλη όψη υπάρχει η Κοίμηση της Θεοτόκου, που είναι μεταγενέστερη του 16ου αιώνα (διά χειρός Θεοφάνους του Κρητός). Είναι δωρεά του αυτοκράτορα του Βυζαντίου Ιωάννη Καντακουζηνού, της συζύγου του Θεοδώρας και των παιδιών τους. Το ιερό αυτό κειμήλιο ανήκει στον ιερό ναό Κοιμήσεως της Θεοτόκου Καλαμπάκας. Τα τελευταία χρόνια έχει πέσει “θύμα” κλοπής δύο φορές. Ευτυχώς βρέθηκε, αλλά χωρισμένη σε δύο εικόνες, και σήμερα για λόγους ασφαλείας φυλάγεται στο μοναστήρι μας. Τέλος στο Ιερό βήμα των Αγίων Πάντων φυλάγονται ως πολύτιμος θησαυρός της Ορθοδοξίας πολλά λείψανα Αγίων, που ευωδιάζουν και ευφραίνουν τους πιστούς. Μεταξύ άλλων είναι οι κάρες των οσίων κτιτόρων και του νεομάρτυρος Νικολάου του εκ Μετσόβου και κομμάτια από τα λείψανα του Ιερού Χρυσοστόμου, του Τιμίου Προδρόμου, της Αγίας Παρασκευής και της Αγίας Αναστασίας της Φαρμακολυτρίας.